

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Rendészettudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Drusza Tamás József

A titkosszolgalati tevékenység társadalmi rendeltetése

című doktori (PhD) értekezéshez

Témavezető:

Prof. Dr. Finszter Géza egyetemi tanár

Budapest, 2025. augusztus 29.

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	1
1 A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA.....	2
1.1 A KUTATÁS FŐ KÉRDÉSEI, CÉLJAI	3
1.2 KUTATÁSI HIPOTÉZISEK	5
1.3 TUDOMÁNYTERÜLETI BESOROLÁS	6
1.4 A KUTATÁS MÓDSZEREI	8
2 AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK	10
3 A HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA	13
3.1 AZ 1. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	13
3.2 A 2. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	14
3.3 A 3. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	15
3.4 A 4. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	16
4 TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	18
5 ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	19
6 AJÁNLÁSOK, JAVASLATOK.....	20
6.1 ELMÉLETI JELLEGŰ JAVASLATOK	20
6.2 GYAKORLATI JELLEGŰ JAVASLATOK:	21
7 A SZERZŐ TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓI	24
8 SZAKMAI TUDOMÁNYOS ÖNÉLETRAJZ.....	25

1 A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA

Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért van szükség a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének, szerepének tudományos vizsgálatára. A probléma megfogalmazható úgyis, hogy milyen hasznuk származik a társadalmaknak – beleértve a hétköznapi embereket – a titkosszolgálatok működéséből.

Fontos körülmény, hogy vitatott társadalmi szerepet betöltő tevékenységről van szó. Laikusok, tudósok, sőt olykor szakemberek is ambivalensen viszonyulnak ahhoz a kérdéshez, hogy szükség van-e titkosszolgálatokra, különösen demokráciában. Működésük ugyanis legtöbbször nemigen illeszkedik bele a hagyományos állami, kormányzati tevékenységekbe így jogi szabályozása és -intézményei sem éppen szokványosak. Különösen igaz ez az intézményesen titkos tevékenységekre és azok társadalmi kontrolljára. Számos írás foglalkozik azzal a témával, hogy liberális demokráciákban a titkosszolgálatok valójában veszélyt is jelenthetnek a demokratikus rend működésére, míg mások ezt vitatva hosszan érvelnek szükségességük mellett. E vita önmagában jelzi a társadalmi rendeltetés kutatásának szükségességét, e szerep meghatározása pedig akár közvetlenül is választ adhat az ilyen jellegű kérdésekre.

Amennyiben az állampolgárok vagy a kutatók mégis a szolgálatok szükségessége mellett teszik le a voksukat, akkor felmerül a kérdés, hogy pontosan milyen feladatokat is kellene ezen szervezetekre bízni és ehhez milyen jogköröket, illetve eszközöket és módszereket kellene biztosítani számukra. Minden országban előbb-utóbb felszínre kerül egy olyan helyzet – például a környezeti tényezők változása okán –, amely indokolná ezek korrekcióját, amit azonban sokszor indulatos vita vagy bizonytalanságból adódó késlekedés övez. Magyarországon ez több apropóból igaz. Egyrészt a titkosszolgálatok működését szabályozó törvény már több mint harminc éves, azaz egyre inkább elavultnak mondható. Másrészt bár a már az első 2004-es Nemzeti Biztonsági Stratégia is előírja az ágazati – katonai, rendészeti, nemzetbiztonsági – stratégiák megalkotását, ezt az azóta eltelt huszonegy évben sem sikerült megvalósítani. A társadalmi rendeltetésből levezethetők az elvégzendő feladatok és az ehhez szükséges eszközök, így e kutatás közvetlenül támogathatja az államigazgatás eredményes és hatékony működését.

Emellett újra és újra fellángol a vita, hogy mikor nevezhetők eredményesnek a szolgálatok, vagy mikor vallottak kudarcot, mikor éltek és mikor éltek vissza kétségtelenül társadalmi erős társadalmi felhatalmazásukkal. Ezen kérdések eldöntésére ismételten a

szolgáltatások alaprendeltetésében keresendő és található meg a megfelelő válasz. Ennek révén ugyanis meghatározhatók azon indikátorok, amelyek az egyes szolgáltatások eredményességének, hatékonyságának, törvényességének mércéi lehetnek.

Véleményem szerint olyan, nagy magyarázó erejű elméletre van szükség, amely a szolgáltatások működésének minden aspektusát elméleti szinten magyarázhatóvá teszi függetlenül tértől, időtől és szervezeti struktúrától. Tisztázni kell, hogy kik a tevékenység alanyai, mi a tárgya és kik a (végső) haszonélvezői, végül, hogy kinek a felelőssége annak irányítása. E kérdések fontosságát az adja, hogy egyedi esetekben állami szervezetek esetében tevékenységük eltérhet attól, amelyet be kellene tölteniük. Nem töltik be a nekik szánt kézenfekvő szerepet, illetve más szerepet és tevékenységet is betöltenek, mint ami a nevükből vagy hivatalos feladatrendszerükből következne. Különösen igaz lehet ez például diktatórikus politikai rendszerekben, ahol a titkosszolgáltatások gyakran számos olyan funkciót is betöltenek, amelyek demokratikus rendszerekben nem része a titkosszolgálati szervezetek tevékenységének.

1.1 A kutatás fő kérdései, céljai

A kutatás alapját három meghatározó kérdés képezi. Először is: mit értünk titkosszolgáltatások alatt, és milyen konkrét tevékenységeket folytatnak. Másodszor: hogyan alakultak ki a titkosszolgáltatások, és milyen történeti folyamatok eredményeként nyerték el mai, intézményesült formájukat. Harmadszor: mi indokolja állami titkosszolgáltatások létezését, miért jöttek létre a többi állami funkció mellett, illetve mi különbözteti meg e szervezetek működését más, titokban végzett állami tevékenységektől.

A vizsgálat célkitűzései a téma összetettségéből fakadóan sokrétűek. Elsődleges célom a titkosszolgálati tevékenység alapvető társadalmi rendeltetésének meghatározása. Ezt figyelembe véve célom, hogy feltárjam: a titkosszolgáltatások milyen funkciókat töltenek be a társadalomban, s e funkciókat milyen feladatok végrehajtása révén valósítják meg.

Lényegesnek tartom, hogy mindezt olyan fogalmi keretrendszerben mutassam be, amely általános érvennyel a társadalmi működés leírására alkalmas. Ezért elsősorban a szociológia, mint a társadalmi működés alaptudománya, valamint más társadalomtudományi diszciplínák – például a közgazdaságtan – kategóriáira támaszkodom. Ily módon egyrészt objektívebb módon határozható meg a titkosszolgálati tevékenység társadalmi szerepe, mivel nem saját, belső

terminológiájával írom le működését. Másrészt ez a megközelítés megkönnyíti az összehasonlítást és az elhatárolást más állami tevékenységektől. Végül biztosítja a fogalmi semlegességet, amely a különböző társadalmi és politikai berendezkedésekben is értelmezhetővé és „működőképpé” teszi a meghatározásokat.

A fentiekén túl számos olyan résztema vizsgálatát is indokoltnak tartom, amelyek nélkülözhetetlenek a titkosszolgálati tevékenység alapos feltárásához, s amelyek eredményei hozzájárulhatnak a titkosszolgálatokról rendelkezésre álló tudományos ismeretanyag gazdagításához.

Szándékomban áll egységes szempontrendszer mentén áttekintést nyújtani a titkosszolgálati kutatások (*intelligence studies*) nemzetközi és hazai eredményeiről, mindenekelőtt a titkosszolgálatok rendeltetésének kérdésére összpontosítva. Ennek fontos eleme a használt terminológia vizsgálata: E tudományterületen ugyanis a különböző országokban alkalmazott eltérő megnevezések és fogalmak ugyanis jelentős mértékben nehezítik az egységes tudományos elemzést. Saját kutatásaim során is gyakran tapasztaltam, hogy a titkosszolgálatokról szóló írásokból hiányoznak az egyértelmű, a téma kifejtését megalapozó definíciók. A szerzők vagy evidenciaként kezelték egyes fogalmakat, vagy tudományosan vitatható jogszabályi meghatározásokat idéztek. Ennek nyomán egyik elméleti célkitűzésem, hogy a „társadalmi rendeltetés” fogalmát kiindulópontként használva kísérletet tegyek olyan alapvető, széles körben alkalmazható titkosszolgálati fogalmak – így különösen a hírszerzés és az elhárítás – meghatározására, amelyek tudományos értelemben is helytállóak.

Céljaim közé tartozik továbbá a titkosszolgálati tevékenység jelenlegi helyzetének vizsgálata, különös tekintettel professzionalizálódására. Olyan tevékenység, amelyet nem tekinthetünk hivatásnak, aligha válhat az állami működés stabil funkciójává. Ennek keretében vizsgálom a kémkedésről és más titkos tevékenységekről vallott történeti felfogásokat, a szaktudás és a képzés fejlődését, az intézményesülés és a jogi szabályozás mérföldköveit, valamint a társadalmi elismertség kérdéskörét.

Kutatásom kitér arra is, hogy a titkosszolgálatok zárt, erős felhatalmazással bíró világa mennyiben illeszkedik a demokratikus politikai rendszerek alapelveihez – így különösen az átláthatósághoz és az alapvető jogok tiszteletéhez. Vizsgálni kívánom továbbá, hogy nem demokratikus politikai berendezkedésekben miként változik a titkosszolgálatok szerepe, működési logikája és társadalmi funkciója a demokratikus rendszerekhez képest.

Végül gyakorlati célkitűzésként fontosnak tartom bemutatni, hogy a titkosszolgálatok tudományos kutatása nem jelent veszélyt e szervezetek működésére. A tudományos vizsgálat megfelelő keretek között nemhogy káros, hanem kifejezetten hasznos lehet: elősegíti a társadalmi bizalom növekedését, hiszen a polgárok jobban megérthetik, miért van szükség e szervezetekre, amelyek működését adóikból finanszírozzák. Ezen túl hozzájárulhat a szervezeti hatékonyság és eredményesség javulásához, végső soron pedig az adott ország biztonságának és jólétének erősítéséhez.

A kutatás tehát több részkutatás összekapcsolásán alapul, amely egy koherens gondolati ívben foglalja magába a terminológiai kérdések elemzését, a titok, mint társadalmi intézmény vizsgálatát, a kémkedés és a titkosszolgálatok fogalmi meghatározását, a professzionalizálódás folyamatának leírását, valamint ezekre és a szociológiai elméleti keretekre építve a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének átfogó értelmezését.

1.2 Kutatási hipotézisek

A fenti kutatási probléma kibontáshoz az alábbi hipotéziseket állítottam fel. Ezen tudományos feltételezések összhangban állnak a fentebb kifejtett gondolatmenettel, lehetővé teszik annak részletes vizsgálatát.

Első hipotézisem az, hogy *az állami titkosszolgálati tevékenység a katonai tevékenységből fejlődött ki.*

A titkosszolgálatok mai rendeltetésének, szervezeti felépítésének és működési logikájának megértéséhez elengedhetetlen feltárni azok történeti gyökereit, fejlődési formáit. Mivel a felderítés értelemszerűen fontos része a katonai tevékenységnek, illetve a korai katonai klasszikusok is sokszor katonai szempontból közelítik meg a kémkedés kérdését, sőt a katonai titkosszolgálatok ma is külön rendszert képeznek a titkosszolgálatokon belül, nem alaptalan feltételezni, hogy a titkosszolgálati tevékenység végső forrása a katonai tevékenység. Ezen hipotézis vizsgálata közelebb visz a társadalmi rendeltetés alapjához.

Második hipotézisem, hogy *a titkosszolgálati tevékenység mára teljes mértékben professzionalizálódott, azaz önálló hivatássá vált.* Ezen hipotézis fontosságát az adja, hogy önálló társadalmi rendeltetéssel rendelkező állami funkció csak professzionális tevékenység lehet. Ezen hipotézis igazolása feltétele a társadalmi rendeltetés vizsgálatának.

Harmadik hipotézisem, hogy

- a) a legtöbb európai ország az érdek fogalmat állítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése jogi szempontú megfogalmazásának középpontjába.*
- b) Az érdek fogalom szociológia értelmezése révén tudományosan meghatározható szerep egyértelműen elkülöníthető minden más állami funkciótól.*

Ezen hipotézis fontosságát az adja, hogy a társadalmi rendeltetés során célszerű már létező és alkalmazott fogalmakból kiindulni. A szakirodalomban a rendeltetés vizsgálata során gyakran alkalmazott fogalom az érdek, amelynek tartalma azonban nincs érdemben kifejtve. Az érdek fogalom szociológiai tartalmú meghatározása erős alapot biztosíthat egy generális jellegű meghatározáshoz a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése kapcsán.

Negyedik hipotézisem, hogy

- a) A demokratikus országoknak is szükségük van a titkosszolgálatokra, amely egyértelműen összeegyeztethető a demokráciák működésének alapjával.*
- b) A diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése különbözik a demokratikus országokban szolgálatainak rendeltetésétől.*

A hipotézis jelentőségét az adja, hogy a titkosszolgálatok működése demokratikus politikai rendszerekben állandó közéleti és tudományos viták tárgya. Lényeges annak igazolása, hogy a demokráciáknak milyen okból van szükségük olyan szervezetekre, amelyeknek alapvető tulajdonsága – ti. a titkosság – hogyan egyeztethető össze a demokrácia nyíltságra épülő alapértékeivel. Amennyiben ez az összeegyeztethetőség fennáll, akkor szükséges vizsgálni, hogy a demokratikus, illetve nem demokratikus politikai rendszerekben a titkosszolgálatok ugyanazt a szerepet töltik-e be.

A fenti hipotéziseket úgy alakítottam ki, hogy segítségükkel részletesen megvizsgálható legyen a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének kérdése a kezdetektől egészen napjainkig.

1.3 Tudományterületi besorolás

Egy korábbi magas rangú titkosszolgálati vezetőt idézve elmondható, hogy a titkosszolgálatok tevékenysége szinte az élet minden területét érintheti, így működésük rendkívül szerteágazó. Ebből következően nem meglepő, hogy a titkosszolgálatok és feladataik

tudományos vizsgálata számos tudományterület szemléletét, módszertanát és eredményeit igényli.

Mindezek miatt egy ilyen értekezés szükségszerűen multidiszciplináris megközelítésen alapul. Az egyes részek és fejezetek kifejtése során különböző tudományterületek megközelítéseit és eredményeit alkalmazom, azok súlya azonban a vizsgált témától függően eltérően érvényesül.

Kezdetben a kémkedést, mint tevékenységet leginkább hadtudományi szempontból vizsgálták. Gondolhatunk itt például a hét kínai katonai klasszikusra. Ez abból fakadhatott, hogy a hadak vezetésének kérdései elsőrendűek voltak egy adott ország boldogulása szempontjából. Érdekes módon e megközelítés későbbiekben nem volt ennyire domináns, amit jól mutat, hogy például *Clausewitz* szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a kémkedés kérdéseit. E dolgozatban a hadtudományi szempontok megjelennek, de csupán kiegészítő jelleggel.

Napjainkban a titkosszolgálatok vizsgálatát három tudományterület keretében végzik leggyakrabban. Az első a történettudomány, amely kiemelt szerepét annak köszönheti, hogy a titkosszolgálatok jelenkori működésének kutatása a titkosság okán jelentős akadályokba ütközik. Érthető tehát, hogy a kutatók a múlt feltárható adataiból nem csupán az egyes szolgálatok történetét rekonstruálják, hanem általánosítható következtetéseket is megkísérelnek levonni a jelenre és a jövőre nézve.

Szintén gyakori a biztonsági tanulmányok megközelítése. Ennek oka, hogy a titkosszolgálatokat – inkább megszokásból, mintsem szigorú elméleti megalapozottsággal – gyakran biztonsági szervezetként kategorizálják. Olyan intézményeknek tekintik őket, amelyek a katonasághoz és a rendőrséghez hasonlóan védelmi és támadó funkciókat is ellátnak, és amelyekkel szoros együttműködésben működnek. Ezt a felfogást erősíti a szolgálatok állományában alkalmazott katonai alapú rendfokozatok is.

Végül meg kell említeni a jogtudományi vizsgálatok jelentőségét. Ennek magyarázata, hogy a titkosszolgálatok titkos működése sajátos feszültséget kelt a demokratikus berendezkedésekben, mivel látszólag ellentmond az alapvető jogok és az átláthatóság elvének. E paradoxon feloldása jelentős tudományos erőfeszítéseket igényel, és egyre bővülő szakirodalmat eredményez.

Következésképpen a kutatók hajlamosak a titkosszolgálatokat kizárólag a rendészettudomány, a hadtudomány és a biztonsági tanulmányok összefüggésrendszerében vizsgálni. Nem meglepő tehát, hogy e dolgozatban is megjelenik e három tudományterület

nézőpontja. A sajátos értéket azonban az jelenti, hogy ezek viszonylag kisebb súllyal kapnak szerepet, mivel a vizsgálat középpontjában a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetése áll. Ennek megfelelően kutatásom elsősorban olyan társadalomtudományok – mindenekelőtt a szociológia, a közgazdaságtan és a vezetéstudomány – szemléletmódjára épít, amelyek alapfeladata a társadalmi működés leírása és értelmezése.

Mindezek mellett a pszichológia is megjelenik elemzésemben, elsősorban a titok társadalmi szerepének vizsgálata során. Ez indokolt, hiszen a titok jelensége szorosan összefügg az emberi természet sajátosságaival, amelyeket a lélektan vizsgál közelebbről.

Dolgozatom egyik legfontosabb értékének éppen azt tekintem, hogy a multidiszciplináris megközelítés révén új szempontokat emelek be a titkosszolgálati tevékenység vizsgálatába. Reményeim szerint ez lehetővé teszi eddig kevésbé tárgyalt aspektusok feltárását, valamint új, tudományosan is releváns eredmények elérését.

1.4 A kutatás módszerei

A bevezetőben már jeleztem, hogy az állampolgárok viszonylag kevés ismerettel rendelkeznek a titkosszolgálatokról. Ennek oka részben az, hogy a szolgálatok működéséről nem csupán a laikus közvélemény, hanem még a tudományos kutatás is nehezen szerez közvetlen információt. A titkosszolgálatok azon kevés kutatási tárgy közé tartoznak, amelyeket nem az eszközök hiánya, hanem a vizsgálat alanyainak tudatos „rejtőzködő működése” tesz nehezen hozzáférhetővé. A titkosszolgálatok lényege ugyanis a szervezeti működés szinte egészére kiterjedő titkosság, amely nélkül eredményességük és hatékonyságuk jelentősen csökkenne. Így a szervezetek közvetlen vizsgálatát – amely a tudományos kutatás alapfeltételének számító nyilvánosságot igényelné – csak igen korlátozottan lehet megvalósítani. Nem áll rendelkezésre olyan nyíltan hozzáférhető vagy megosztható adathalmaz, amely a titkosszolgálatok működésének teljes körű elemzésére alkalmas lenne. E nehézség áthidalásához megfelelő kutatási kérdésekre, illetve olyan módszertanra van szükség, amely lehetővé teszi a vizsgálatot a titkosság sérelme nélkül.

Ez azonban önmagában nem jelentheti a tudományos vizsgálódás akadályát. A társadalomtudományok történetében számos példát találunk arra, hogy kutatók olyan jelenségeket vizsgáltak, amelyek közvetlen tanulmányozása korlátozott vagy lehetetlen volt. Közvetett módszerek révén azonban ezekben az esetekben is értékes tudományos eredményeket

sikerült elérni. Hasonló eljárások a titkosszolgálatok kutatása során is alkalmazhatók: a már nem működő szolgálatok iratanyagának feltárása, volt munkatársak visszaemlékezéseinek elemzése, illetve a működés logikai és intézményi kereteinek közvetett elemzése. Jelen értekezésben magam is jelentős mértékben támaszkodom ezekre a logikai elemzésekre.

Mivel a vizsgálatom egy viszonylag fiatal és szűk tudományterületre irányul, indokolt és szükséges a szakirodalom széles körű összegyűjtése és feldolgozása. Tudatosan nagymértékben építettem a külföldi szakirodalomra, annak érdekében, hogy azokat közelebb hozzam a hazai kutatási kontextushoz. A szakirodalmi fejezetben ennek megfelelően számos tudományos megközelítést kísérek meg rendszerezni és összefoglalni, amelyekből következtetéseket vonhatok le a témáról kialakult tudományos álláspontokat illetően. Tekintettel a terminológiai nehézségekre, a 3. fejezetben statisztikai és logikai elemzéssel vizsgálom, hogy a „titkosszolgálat” kifejezés miként használt a nemzetközi és hazai szakirodalomban. Ezt követően áttekintem az „intelligence” kifejezést és a hozzá kapcsolódó problémákat és egyikre megoldási javaslatot is adok.

A 4. fejezetben etimológiai és logikai elemzés segítségével vizsgálom a titkosszolgálati tevékenység két alapvető pillérét a kémkedést és a titkos befolyásolást, illetve ezek egymáshoz való viszonyát. Mindehhez részletesen áttekintem a titok jelenségét, társadalmi szerepét, illetve a titok megjelenését az állam működésében. A fejezet végső célja olyan fogalmak megalkotása, amelyek a kémkedést és a titkos befolyásolást egyértelműen elkülönítik más tevékenységektől és alkalmazhatók a kutatás további részében.

Az 5. fejezetben *Harold L. Wilensky* szociológiai elmélete mentén vizsgálom meg a fenti titkos tevékenységek professzionalizálódásának folyamatát. Az elemzés során sorra veszem hivatássá válás egyes lépéseit és etológiai szakirodalmi adatok, történeti források, valamint logikai elemzés révén megvizsgálom, hogy a kémkedés és a titkos befolyásolás teljesítette-e a hivatássá válás ezen feltételeit. Ennek révén nyílik lehetőség a titkosszolgálati tevékenység fogalmi meghatározására.

A 6. fejezet első részében statisztikai elemzés segítségével vizsgálom a különböző országok titkosszolgálatait szabályozó törvényi rendelkezéseket, különösen azok rendeltetésre és feladatszabásra vonatkozó részeit. A legtöbb országban e szabályozások bevezető szakasza tartalmazza az alapvető rendeltetési meghatározásokat. Ezek tartalmi és statisztikai elemzése lehetővé teszi annak feltárását, hogy az egyes országok miként gondolkodnak titkosszolgálataik rendeltetéséről és funkcióiról, valamint, hogy világviszonylatban milyen hasonlóságok, eltérések és mintázatok fedezhetők fel.

A fejezet második részében – kiegészítve az érdek fogalmának vizsgálatával – meghatározom a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetését. Mivel egy társadalmi intézmény alapvető vizsgálatára a szociológia nyújtja a legalkalmasabb keretet, e tudomány szemléletmódjára, eszközrendszerére és fogalomkészletére támaszkodom. Ezt követően bemutatom, hogy a titkosszolgálatok társadalmi szerepe milyen funkciók, cél- és feladatrendszerek betöltését igényli. A fejezet harmadik részében logikai elemzés segítségével vetem össze a titkosszolgálatok rendeltetését és működését demokratikus, illetve diktatórikus politikai rendszerekben.

A 7. fejezetben egy a magyar titkosszolgálatok elnevezésével kapcsolatos problémát tárgyalok. Ezen belül történeti források elemzésével igyekszem feltárni a magyar titkosszolgálati tevékenység fejlődési szakaszait, különös tekintettel a nemzetbiztonsági szolgálatok létrejöttére, amely e fogalmi problémát tulajdonképpen megteremtette.

2 AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK

A disszertációmban bemutattam, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének és működésének megértése szorosan összefügg a fogalmi keretek tisztázásával, a történeti fejlődés vizsgálatával, valamint szociológiai nézőpontból a társadalmi szükségletek és érdekek láncolatának feltárásával.

A második fejezetekben feltérképeztem a szakirodalmi alapokat és rámutattam, hogy *Sherman Kent* munkásságától kezdve több funkcionális megközelítés alakult ki titkosszolgálatok rendeltetését illetően: az informáltság növelése, a döntési előny megszerzése, a biztonság erősítése, a külpolitika támogatása, az érdekek védelme, a hatékonyság növelése és a rugalmas vezetői eszköz koncepciója. Elemeztem, hogy ezek a megközelítések időben és hangsúlyaikban miként változtak: a kezdeti információközpontú szemlélettől az aktív cselekvés, majd az etikai és demokratikus elszámoltathatóság irányába. A szakirodalomban a titkosszolgálatok rendeltetésére számos elképzelés létezik és ezekkel kapcsolatosan időben és térben megfigyelhetők különböző fejlődési tendenciák. A legtöbb elképzelés azonban vagy logikailag vagy a használt fogalmak tisztázatlansága miatt nem alkalmas a titkosszolgálatok rendeltetésének általános leírására. Ugyanakkor a különböző elképzelések egy része – például az érdek fogalom köré történő fogalmi építkezés – felhasználható egy újabb meghatározás kialakítására.

A harmadik fejezetben rámutattam arra, hogy e vizsgálatok egyik fő akadálya az egységes terminológia hiánya. Kiemeltem, hogy az *intelligence* fogalom többértelműsége, valamint az országonként eltérő elnevezések komoly nehézséget jelentenek a tudományos diskurzusban. Ennek áthidalása érdekében részletesen elemeztem a titkosszolgálat (*secret service*) és az *intelligence* (hírszerzés) fogalmak gyökereit. Megállapítottam, hogy a *titkosszolgálat* (*secret service*) az angol és magyar nyelvű szakirodalomban egyaránt gyakran alkalmazott és elfogadott kifejezés, így közös nevezőt jelenthet a terminológiai kihívásokkal küzdő titkosszolgálati tanulmányok (*intelligence studies*) keretében végzett kutatásoknak. ezzel összhangban az angol *intelligence* kifejezés alkalmazása helyett helyesebb lenne a *secret intelligence* kifejezés alkalmazása.

A negyedik fejezetben feltártam a titkosszolgálati tevékenység történeti és társadalmi gyökereit. Bemutattam, hogy a kémkedés és a titkos befolyásolás olyan ősi társadalmi gyakorlatokból fejlődtek ki, amelyek az emberi együttműködés és versengés kezdeti szakaszához nyúlnak vissza. A titkosszolgálati tevékenység alapját így a kémkedés, a kémek alkalmazása jelenti. A kémkedés több vizsgált kultúrkörben az emberi érzékeléssel (látás, hallás) kapcsolatos rejtett cselekvésekre épül. Ebből fakadóan a titok válik a kémkedés másik fontos fogalmi összetevőjévé. Ebből következően a titkosszolgálati tevékenység alapja a titok, mint társadalmi intézmény létezéséből vezethető le. Míg más állami szervek a titkot támogató eszközként alkalmazzák, addig a titkosszolgálatok működése teljes egészében erre épül.

Az ötödik fejezetben rámutattam, hogy a titkosszolgálatok kialakulásának folyamata tulajdonképpen a kémkedés (és a titkos befolyásolás) professzionalizálódásának folyamatában ragadható meg. Rámutattam arra, hogy ez tulajdonképpen az emberiséggel egyidős folyamat, de csak a 20. század második felében gyorsult fel, és csak a 21. századra alakult ki a modern titkosszolgálatokhoz kötődő általános tudományos, jogi és társadalmi keretrendszer. A professzióvá – és így az állami funkcióvá – válás ezzel tekinthető befejezettnek.

A hatodik fejezetben európai titkosszolgálati jogszabályok elemzésével arra a következtetésre jutottam, hogy a kontinens legtöbb országában a titkosszolgálatok rendeltetését a jogszabályok az „érdek” fogalmat alkalmazva írják le. Fogalmi és logikai elemzéssel kimutattam, hogy az érdek, mint szociológiai kategória hogyan kapcsolja össze a társadalmi szükségletek kielégítését az intézményes titkos tevékenységekkel. Ehhez bevezettem a társadalmi igény (mint tömeges szükséglet) és társadalmi érdek (a társadalmi igény kielégítéséhez kapcsolódó cselekvési lehetőség) fogalmát. Ez a nézőpont magyarázatot ad arra,

hogy a titkosszolgálatok miért érinthetik a társadalmi működés szinte minden területét – a biztonságtól a gazdaságon át egészen a tudományig vagy az egészségügyig.

Ezek alapján titkosszolgálati tevékenység rendeltetését demokratikus politikai rendszert működtető társadalmakban a következők szerint határoztam meg. *A titkosszolgálatok tevékenységének társadalmi rendeltetése, hogy titkos eszközökkel – kémkedés és titkos befolyásolás révén – támogassák a társadalmi igények kielégítésének folyamatát: az ehhez szükséges cselekvési alternatívák (társadalmi érdekek) felismerését, értékelését, valamint szükség esetén részt vegyenek ezek érvényesítésében.* Az érvényesítés az érdek formájában megjelenő cselekvési alternatíva megvalósítását jelenti.

E támogatásra, azaz a titkosszolgálati tevékenységre akkor van szükség, amikor ez a folyamat részben vagy egészben kizárólag titkos tevékenységgel kivitelezhető. Ez az alábbi esetekben fordulhat elő:

1. *Olyan adatra van szükség, amely nyílt tevékenységgel nem, csak titkos tevékenységgel megszerezhető.*
2. *Amennyiben a lehetséges cselekvés csak titkos cselekvés formájában létezik, azaz a nyílt cselekvési lehetőség nem felel meg az érdek fogalmának (például azért, mert nem hozna pozitív eredményt).*
3. *Feltételezhető az ellenérdekelt felek hasonló titkos cselekvése, amely logikailag csak titkos tevékenységgel deríthető fel és akadályozható.*

Ezek mentén meghatároztam olyan további funkciókat, szerepeket, amelyek hasznosak a társadalom számára, valamint bemutattam, hogy szociológiai alapon hogyan különböztethető meg a titkosszolgálati tevékenység a bűnüldözési titkos nyomozástól. A fejezet végén bemutattam, hogy nem demokratikus rendszerekben a fentebb leírt rendeltetés nem a társadalmi érdekek, hanem a hatalmi elit érdekeihez kapcsolódnak.

A hetedik fejezetben a magyar titkosszolgálati szervezetrendszer sajátosságait elemeztem, különös tekintettel a szervezetek elnevezésének és intézményesítésének kérdésére. A magyar titkosszolgálati szféra nemzetbiztonságként történő aposztrofálása komoly fogalmi nehézségeket okoz, mivel a nemzet és biztonság fogalmak ilyen összekapcsolása egy sokkal tágabban értelmezhető biztonságpolitikai fogalmat is takar. Az elnevezés oka részben az, hogy kiindulási alapként a szovjet eredetű állambiztonság kifejezés szolgált, részben a magyar állambiztonsági szervezetrendszer átalakításának körülményei. Ez utóbbit vizsgálva rekonstruáltam az 1990-es átszervezés eredeti elképzeléseit és azokat a változtatásokat,

amelyek a Duna-gate botrány hatására következtek be. Bemutattam, hogy a szervezeti elnevezések nem tudatos, átgondolt tervezés eredményeként születtek, hanem politikai kényszer és azonnali megoldás szülte őket. Rámutattam, hogy e döntések máig ható következményekkel jártak: a többértelmű elnevezések zavarokat okoznak a közbeszédben, akadályozzák a tudományos kutatást és jogi bizonytalanságot hordoznak. A fejezet végén javaslatot tettem következetesebb és átláthatóbb kategóriák bevezetésére, amelyek egyszerre erősíthetik a jogi egyértelműséget, a tudományos kutathatóságot és a társadalmi érthetőséget.

3 A HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA

3.1 Az 1. számú hipotézis vizsgálata

Első hipotézisem az, hogy *az állami titkosszolgálati tevékenység a katonai tevékenységből fejlődött ki*. Ezt a feltételezést elvetettem az alábbi okok miatt.

- 1) Igazoltam, hogy a kémkedéssel kapcsolatos fogalmak az emberi létezés legkorábbi időszakaira vezethetők vissza. Már az állatvilágban is fellelhetők olyan magatartásformák, amelyek rejtett, fizikai konfrontáció nélküli módon biztosítanak előnyt alkalmazójuknak. Az emberi közösségekben a titok és a titokra épülő viselkedésminták jóval az állam és a katonai szervezetek kialakulása előtt is meghatározó szerepet játszottak. Ezek elsődlegesen az élelemszerzéshez kapcsolódtak, majd a kereskedelem, a diplomáciában, a belső biztonság területén és a hadviselésben párhuzamosan és egyidejűleg fejlődtek tovább.
- 2) A történeti források is alátámasztják, hogy a kémkedésnek nem kizárólag katonai céljai voltak. Bár a legismertebb klasszikus mű, Szun-ce *A háború művészete* katonai kontextusban tárgyalja a kémkedést, az ókorban születtek olyan írások is – például az *Arthashastra* –, amelyekben a kémkedés gyakorlatilag semmilyen katonai vonatkozással nem jelent meg. Emellett számos katonai műben is találunk utalásokat arra, hogy a kémkedés a hadviselésen túl is hasznos és művelt tevékenység volt.
- 3) Az úgynevezett elő-titkosszolgálatok jelentős része nem, vagy csak részben folytatott katonai célú kémkedést. Ez arra utal, hogy a kémkedés eltérő társadalmi funkciói párhuzamosan fejlődtek, és nem egymást követve.

- 4) A katonai kémkedéssel kapcsolatos szervezett tevékenység sokáig szinte kizárólag a hadviselés idejére korlátozódott, ami arra enged következtetni, hogy nem tekintették állandó feladatnak. Ezzel szemben több nem katonai jellegű kémszervezet – például a velencei Tízek Tanácsa – évszázadokon keresztül megszakítás nélkül működött.
- 5) A 19. század második felében ugyan valóban a katonai titkosszolgálatok kerültek túlsúlyba, de jelenlétük korántsem volt kizárólagos. Az orosz *Okhrana* például elsősorban belső biztonsági szervezetként jött létre, és csak később kapott katonai feladatokat. Hasonlóképpen a román *Siguranța Statului* vagy számos titkosrendőrségi szervezet sem sorolható a klasszikus katonai titkosszolgálatok közé. Mindez arra utal, hogy a katonai kihívások európai jelentősége inkább katalizálta a modern titkosszolgálatok intézményesülését, de szinte egy időben jelentek meg a polgári és belső biztonsági jellegű titkos szervezetek is.
- 6) Megállapítható, hogy a kémkedés kezdettől fogva többféle társadalmi tevékenységhez kapcsolódva fejlődött. A katonai alkalmazás mellett legalább olyan fontos szerepet játszott a polgári – belső biztonsági vagy diplomáciai – irány, sőt logikailag valószínű, hogy ezek még korábban is megjelentek. A katonai eredetre épülő narratívát részben Szun-ce művének kiemelt recepciója, részben pedig a hadtörténeti események nagyobb arányú fennmaradása erősíthette. Ez azonban torz képet ad, hiszen a titkosszolgálati tevékenység nem kizárólag a hadseregből nőtt ki, hanem párhuzamos, egymást kiegészítő társadalmi gyakorlatokból bontakozott ki. Így, bár a katonai célú titkosszolgálati tevékenység fontos társadalmi szereppel bír, nem tekinthető a titkosszolgálati tevékenység kizárólagos gyökerének.

3.2 A 2. számú hipotézis vizsgálata

Második hipotézisem, hogy *titkosszolgálati tevékenység mára teljes mértékben professzionalizálódott, azaz önálló hivatássá vált.* Ezt a hipotézist igazoltnak tekintem az alábbiak miatt.

- 1) Az egyik legszélesebb körben alkalmazott elmélet segítségével bemutattam, hogy a kémkedés fokozatosan végigment a professzióvá válás folyamatán, és teljesítette annak valamennyi szükséges feltételét.

- 2) Igazoltam, hogy a kémkedés iránti társadalmi igény már az emberré válással együtt megjelent, előbb evolúciós, majd társadalmi formában. Az írás kialakulását követően pedig rövid időn belül megjelentek a forrásokban a kémkedésre utaló említések, ami a tevékenység korai igényét és alkalmazását támasztja alá.
- 3) Már az ókorban megindult a szaktudás kialakulása, amely azonban a középkorban és a kora újkorban inkább rejtetten fejlődött tovább, majd a modern korban ismét nyíltabbá vált. A titkosszolgálati témák kutatása és oktatása a demokratikus országokban mára akadémiai szintre emelkedett.
- 4) A modern titkosszolgálatok szinte a világ minden országában létrejöttek, és szervezeti megoldásaik nagyfokú hasonlóságot mutatnak, ami a magas szintű standardizáltságra utal. Azok az országok, ahol nem működik önálló titkosszolgálat, kivétel nélkül miniállamok, amelyek nem rendelkeznek a teljes szuverenitás gyakorlásához szükséges erőforrásokkal.
- 5) Európa minden országában létezik a titkosszolgálatokra vonatkozó szabályozás. Ezek természetesen azonban csak jogállami keretek között töltenek be valódi szabályozó funkciót.
- 6) Végül igazolható, hogy a titkosszolgálatok társadalmi megbecsültsége létező jelenség. Ehhez szükség volt a titkosszolgálatok tevékenységének széles körben történő ismertté válására, valamint arra, hogy az 1990-es évek után a titkosszolgálatok olyan társadalmi kihívásokkal is foglalkozni kezdtek, amelyek a polgárok széles körét érintették, úgy mint terrorizmus és a kibertérhez kapcsolódó tömeges fenyegetések.

3.3 A 3. számú hipotézis vizsgálata

Harmadik hipotézisem az alábbi:

- a) *A legtöbb európai ország az érdek fogalmat állítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése jogi szempontú megfogalmazásának középpontjába.*
- b) *Az érdek fogalom szociológia értelmezése révén tudományosan meghatározható szerep egyértelműen elkülöníthető minden más állami funkciótól.*

Ezt a hipotézist igazoltnak tekintem az következő érvek alapján:

- 1) Az a) pont igazolása érdekében összegyűjtöttem 40 európai ország titkosszolgálati jogszabályait, majd ezeket tartalmi és statisztikai elemzésnek vetettem alá. Megállapítottam, hogy a szabályozások 75%-ában szerepel az „érdek” fogalma a titkosszolgálatok rendeltetésének meghatározásakor.
- 2) A b) pont igazolásához az „érdek” szociológiai fogalmát használtam fel. Ezzel kimutattam, hogy a titkosszolgálatok nem a társadalmi működés egy részterületéért felelnek, hanem össztársadalmi – nagyrészt, de nem kizárólag állami – érdekérvényesítést támogatnak és végeznek titkos eszközökkel.
- 3) Ebben a kontextusban az „érdek” objektíven létező cselekvési alternatívát jelent, amely a társadalmi működés egészére vonatkozóan pozitív hasznossággal bír. Összekapcsolódik a társadalmi szükségletek kielégítéséhez szükséges eszközök vagy feltételek kialakításával. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy az állami cselekvést az érdekek érvényesítésének középpontjába helyezzük.
- 4) Megállapítottam, hogy a titkosszolgálatok nem egy-egy társadalmi szféra specializált állami szervezetei, hanem olyan generális szervezetek, amelyek a társadalmi működés bármely területén beavatkozhatnak, ha az érdekek védelme vagy érvényesítése ezt indokolja. Emellett a titkos befolyásolás különböző formáit is alkalmazzák, amelyek jól elkülöníthetők az adatgyűjtéstől, noha szorosan kapcsolódnak hozzá.
- 5) Arra is rámutattam, hogy a titkosszolgálatokat kifejezetten a kémkedés céljára hozták létre, míg más, titkos információgyűjtő módszereket is alkalmazó szervezetek (pl. rendészeti szervek, ügyészség) eredetileg eltérő funkciók ellátására jöttek létre. E szervek esetében a titkosság nem központi elem, hanem csupán kiegészítő eszköz a feladataik végrehajtásában.

3.4 A 4. számú hipotézis vizsgálata

Negyedik hipotézisem az alábbi:

- a) *A demokratikus országoknak is szükségük van a titkosszolgálatokra, amely egyértelműen összeegyeztethető a demokráciák működésének alapjával.*

b) Ugyanakkor a diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése különbözik a demokratikus országokban szolgálatainak rendeltetésétől.

Ezt a hipotézist igazoltnak tekintem az következő érvek alapján:

- 1) Igazoltam, hogy a demokratikus országok számára is elengedhetetlenek a titkosszolgálatok. Erre önmagában bizonyíték, hogy néhány miniállam kivételével minden demokráciában működnek ilyen szervezetek. Kanada példája különösen beszédes: a stabil demokratikus állam az 1980-as években hosszas mérlegelés után döntött professzionális titkosszolgálat létrehozásáról.
- 2) Rámutattam, hogy a titkosszolgálatok létezésének egyik alapja a titok, mint társadalmi jelenség. A titoknak nemcsak negatív, hanem számos pozitív funkciója is van, amelyek miatt nem értékelhető kizárólag negatív tényezőként. Mivel a titok demokratikus társadalmakon belül is jelen van, illetve ezek más államokkal való interakcióiban is megjelenik, indokoltnak tekinthető olyan intézmények fenntartása, amelyek intézményesített módon képesek kezelni azt.
- 3) Igazoltam, hogy a titkosszolgálatok nem pusztán az állami előnyszerzés eszközei. A nemzetközi versenyhelyzetben inkább negatív feltételként értelmezhetők: hátrányba kerül az az ország, amely nem rendelkezik titkosszolgálattal. Ha egy demokratikus állam lemondana titkosszolgálatainak működtetéséről, az egzisztenciális fenyegetést jelentene számára, hiszen kiszolgáltatottá válna a titkokat aktívan alkalmazó diktatúrákkal szemben, de hátrányba kerülhetne más demokráciákkal szemben is, amennyiben közöttük éles verseny áll fenn.
- 4) Számos gyakorlati példa bizonyítja, hogy a demokratikus országok számára a titkosszolgálatok működése konkrét és közvetlen haszonnal jár, például ilyenek a megelőzött terrorcselekmények.
- 5) A demokratikus rendszerekben a titkosszolgálatok rendeltetése az osztársadalmi érdekek védelme és érvényesítése. A nem demokratikus rendszerekben ezzel szemben elsődlegesen az uralkodó elit érdekeinek érvényesítését támogatják. Ez a működés nem a közösség egészének javát szolgálja, hanem egy szűk hatalmi csoport magánérdekeit, így társadalmi szempontból közrosszként értelmezhető.

4 TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezésben szereplő öt tudományos értékű eredmény az alábbiak szerint foglalható össze:

- 1) A kutatásom során igazoltam, hogy a *titkosszolgálat* kifejezés mind köznapi, mind tudományos szempontból alkalmas a vizsgált szervezetek megjelölésére. Rámutattam arra is, hogy a kultúra- vagy országspecifikus elnevezések (pl. *intelligence services*, *nemzetbiztonsági szolgálatok*) kialakulása olyan eufemizáló folyamat eredménye, amelynek célja a kémkedéshez tapadó negatív konnotáció enyhítése és a társadalmi elismertség fokozása.
- 2) Igazoltam, hogy a kémkedés, mint társadalmi gyakorlat az emberi fejlődés korai szakaszaiban gyökerezik. Ezt egyrészt korai történeti források, másrészt a kémkedés fogalmának etimológiai elemzése is alátámasztja. Három eltérő kultúrkör (kínai, indoeurópai és magyar) vizsgálata alapján sikerült bizonyítanom, hogy a kémkedéshez kapcsolódó kifejezések kezdeti formái valamely érzékszervi észleléshez (látás, hallás) kötődtek. A vizsgálat eredményeként olyan definíciót adtam a kémkedésre, amelyet később alapul vettem a titkosszolgálat, valamint a hírszerző és elhárító szolgálat fogalmának meghatározásához.
- 3) Részletesen feltártam a titkosszolgálatokkal kapcsolatos alapvető kifejezések (állambiztonság, nemzetbiztonság) magyarországi fejlődését és átalakulását. Bemutattam, miként alakult át az állambiztonsági rendszer 1990-ben nemzetbiztonsági rendszerré, és történeti források alapján bizonyítottam, hogy a *nemzetbiztonság* kifejezés első nyilvános használója nem Horváth István belügyminiszter, hanem Pallagi Ferenc, a III. főcsoportfőnökség vezetője volt. Forráselemzéssel rekonstruáltam azt is, hogy az utolsó állampárti Belügyminisztérium miként kívánta „átmenteni” a szocialista rendszer titkosszolgálatait a demokratikus keretek közé, és hogyan akadályozta ezt meg a Dunagate botrány, amely alapvetően átalakította az előzetes elképzeléseket.
- 4) Az érdekek szociológiai fogalmának felhasználásával meghatároztam a demokratikus politikai rendszerekben működő titkosszolgálatok alapvető társadalmi rendeltetését. Ennek alapján rendszereztem és bemutattam tíz olyan társadalmi funkciót, amelyet a titkosszolgálatok ténylegesen betöltenek működésük során.
- 5) Szociológiai elméletek segítségével bemutattam, hogy demokráciákban és diktatúrákban eltérő a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése. Míg a demokratikus rendszerekben a

titkosszolgálatok a társadalmi érdekek felismerését, értékelését és érvényesítését szolgálják, addig diktatórikus rendszerekben gyakran a hatalmi elit saját érdekeinek védelmét támogatják. Igazoltam tehát, hogy a titkosszolgálatok működése a politikai kontextus függvényében változik, ami számos következtetést enged meg a demokratikus kialakításukra és szabályozásukra vonatkozóan.

Mindezek a tudományos eredmények a titkosszolgálatok kutatásának több dimenzióját lefedik. Hasznosíthatók a történeti vizsgálatokban, a fogalmi és definíciós problémák tisztázásában, az oktatási és kutatási módszertanok fejlesztésében, valamint a konkrét jogi szabályozás és a szervezeti működési formák kialakításában.

5 ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás során arra a megállapításra jutottam, hogy a titkosszolgálatok nem értelmezhetők pusztán információgyűjtő vagy biztonsági szervezetekként. Létük és működésük a titok társadalmi jelenségéből fakad, rendeltetésük pedig az érdekek felismeréséhez, értékeléséhez és érvényesítéséhez kapcsolódik. Demokratikus rendszerekben ez a társadalmi szükségletek kielégítését szolgálja, míg nem demokratikus rendszerekben gyakran a hatalmi elit magánérdekeinek védelmét. E kettősség alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a titkosszolgálatok vizsgálata nem csupán szervezeti vagy jogi kérdés, hanem a társadalmi működés és a politikai berendezkedés logikájának szerves része.

Az értekezés egyik fő tanulsága, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése az egyéni szükségletek – társadalmi igények – társadalmi érdekek logikai láncolatában értelmezhető. A titkosszolgálati tevékenység akkor válik nélkülözhetetlenné, amikor e folyamat bizonyos pontjai – felismerés, értékelés, választás vagy érvényesítés – csak titkos eszközökkel biztosíthatók. Ez a megközelítés egységes keretbe foglalja a titkosszolgálatok jogi, politikai és társadalmi értelmezését.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a titkosszolgálatok vizsgálata nem szűkíthető le intézményi vagy jogi aspektusokra, hanem a társadalmi működés és a politikai berendezkedés komplex összefüggésrendszerében értelmezendő. A dolgozat új keretet kínál a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének értelmezésére, amely egyszerre épít a történeti tapasztalatokra és a szociológiai kategóriákra. Az elemzés hozzájárul a tudományos diskurzus gazdagításához, ugyanakkor támpontot nyújthat a jogi és szervezeti reformok megvitatásához is. Ezáltal a kutatás eredményei nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is relevánsak.

6 AJÁNLÁSOK, JAVASLATOK

A fent megfogalmazott tudományos eredmények nem önmagukban értékesek, hanem gyakorlati felhasználásuk révén nyerhetnek valódi jelentőséget. A kutatás alapján olyan javaslatokat fogalmaztam meg, amelyek egy része a szakirodalom és a tudományos diskurzus, fejlesztését célozza, míg más részük kifejezetten gyakorlati jellegű, elsősorban a magyar titkosszolgálati rendszer és képzés fejlesztésére vonatkozik.

A javaslatok megfogalmazásánál kiindulópont, hogy a titkosszolgálatok alkalmazásának indokoltságát mindig az határozza meg, hogy a társadalmi érdekek felismeréséhez, értékeléséhez vagy érvényesítéséhez szükség van-e titkos eszközök alkalmazására. Ez a szempont biztosítja, hogy a javaslatok ne csak gyakorlati, hanem elméleti megalapozottsággal is bírjanak.

6.1 Elméleti jellegű javaslatok

- 1) Az *intelligence* fogalommal kapcsolatos vitában javaslom általános álláspontként elfogadni, hogy az *intelligence* fogalom meghatározásának nem része a titkosság. Minden olyan tevékenység érthető alatt, amely nagy mennyiségű adat összegyűjtésével, kezelésével, elemzésével, és az ebből levonható következtetések disszeminálásával foglalkozik. Ezzel együtt javaslom a titkosszolgálati tevékenységet nem a tevékenység célja alapján, hanem a tevékenység jellege alapján meghatározni. Ennek megfelelően a tevékenység jelölésre a *secret intelligence activity* kifejezés alkalmazását tartom a leginkább megfelelőnek.

Indoklás: Az *intelligence* többjelentésű fogalom, amely a nemzetközi szakirodalomban is eltérő értelmezésekhez vezetett. Ha a titkosságot szükségszerűen beemeljük a definícióba, az kizárja azokat az adatgyűjtő, elemző és értékelő tevékenységeket, amelyek nyílt forrásokra épülnek, holott ezek szintén az *intelligence* körébe tartoznak. Ezért helyesebb a titkosságot külön, minősítő elemként kezelni, és a titkosszolgálati tevékenységet a *secret intelligence activity* kifejezéssel megkülönböztetni. Így világosan elválasztható az általános információszerző és elemző tevékenység a kifejezetten titkos eszközökkel végzett hírszerző munkától. Ez a megoldás egységesebb terminológiai alapot biztosít a tudományos diskurzushoz és a nemzetközi összehasonlításhoz.

- 2) A titkosszolgálatok tevékenységének elnevezéskor nem indokolt a nemzeti sajátosságok általánosítása és kivetítése, tehát nem javaslom például a nemzetbiztonsági szolgálatok általánosító alkalmazását.

Indoklás: A *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezés a magyar rendszerváltás sajátos politikai és nyelvi terméke, amely más országokban nem rendelkezik közvetlen megfelelővel. Általános alkalmazása félrevezető lehet, mivel összekeveri a „nemzetbiztonság” biztonsági állapotot jelölő jelentését a konkrét szervezeti megnevezéssel. Nemzetközi összehasonlításban inkább a *titkosszolgálat* vagy *secret intelligence service* jellegű elnevezések használata indokolt, amelyek pontosabban illeszkednek a nemzetközi terminológiához, és egyértelműbben megkülönböztethetők a jogi és társadalmi diskurzusban.

- 3) Javaslom a nemzet és biztonság összetételéből adódó biztonsági állapot megjelölésére a *nemzeti biztonság* fogalmat alkalmazni, hogy a nemzetbiztonságtól, mint titkosszolgálati szervezetrendszerrel egyértelműen elkülöníthető legyen.

Indoklás: A magyar terminológiában a „nemzetbiztonság” kifejezés kettős jelentése folyamatos zavart okoz: egyszerre használják a biztonsági állapot leírására és a titkosszolgálati szervezetrendszer megnevezésére. Ez a többértelműség nemcsak a közbeszédben, hanem a jogalkalmazásban és a tudományos kutatásban is félreértésekhez vezet. A *nemzeti biztonság* fogalom bevezetésével lehetőség nyílik a biztonsági állapot és az intézményi szervezetrendszer világos elválasztására. Ez következetesebb, áttekinthetőbb kategóriarendszert teremt, amely egyszerre erősíti a jogi egyértelműséget, a tudományos kutathatóságot és a társadalmi érthetőséget.

6.2 Gyakorlati jellegű javaslatok:

- 1) A magyar titkosszolgálati rendszer számos szempontból megérett az átalakításra. Ennek keretében *javaslom a „nemzetbiztonság” elnevezés elhagyását*, és a szervezetrendszer megjelölésére következetesen a „titkosszolgálat” terminológia alkalmazását. Például alkalmazható lenne egy ilyen megnevezés: *Nemzeti (Titkos) Információs Szolgálat*.

Indoklás: A *nemzetbiztonság* kifejezés a rendszerváltás körülményei között, politikai kényszerhelyzetben került bevezetésre, és azóta is többértelműséget hordoz: egyszerre utal biztonsági állapotra és a titkosszolgálati szervezetrendszerre. Ez zavart okoz a közbeszédben, a jogi szabályozásban és a tudományos diskurzusban egyaránt. A

„titkosszolgálat” terminológia ezzel szemben világosabb, történetileg és nemzetközi összehasonlításban is megalapozott elnevezés, amely alkalmasabb a szervezetrendszer következetes és közérthető megjelölésére.

- 2) Javaslom továbbá az *integrált szolgálatos modellre történő áttérést*, a megfelelő kontroll mechanizmusok és demokratikus garanciák mellett.

Indoklás: Az integrált modell bevezetése mellett több érv is szól:

- i. *Hatékonyság és erőforrás-gazdálkodás:* Jelenleg a párhuzamosan működő hírszerző és elhárító szervezetek gyakran végeznek átfedő tevékenységeket, ami felesleges költségeket és információvesztést eredményezhet. Az integrált modell csökkentené a redundanciát, és lehetővé tenné az erőforrások (személyi, technikai, anyagi) koncentráltabb felhasználását.
 - ii. *Információáramlás javítása:* Az egyik legnagyobb kihívás a titkosszolgálati rendszerben az információk széttagozottsága. Az integrált modell révén megszűnhet az a probléma, hogy egyes szolgálatok nem osztják meg egymással időben a birtokukban lévő adatokat. Ez növeli a helyzetértékelés pontosságát, és gyorsabb, megalapozottabb döntéshozatalt tesz lehetővé.
 - iii. *Nemzetközi példák:* A Magyarországhoz hasonló méretű országok jellemzően az integrált modellt követik.
 - iv. *Demokratikus kontroll erősítése:* Az integrált rendszer jobban ellenőrizhető, mert nem kell több különálló szervezet felett párhuzamos kontrollmechanizmusokat fenntartani. Egy átláthatóbb struktúra könnyebben illeszthető a parlamenti és civil ellenőrzési keretekhez. Ez hozzájárul a demokratikus legitimitás erősítéséhez is.
 - v. *Rugalmasság a 21. századi fenyegetésekkel szemben:* A modern kihívások (terrorizmus, kiberfenyegetések, hibrid hadviselés) jellege gyakran átfedi a klasszikus hírszerzési és elhárítási feladatokat. Az integrált modell lehetőséget ad arra, hogy ezekre a komplex fenyegetésekre rugalmasan és összehangoltan reagáljon a titkosszolgálati rendszer.
- 3) *Javaslom a Nemzeti Információs Központ titkosszolgálati jogállásának átalakítását.* Titkosszolgálati szervezet helyet célszerűnek tartanám egy a kormányhoz szorosan kapcsolódó szervezeti forma bevezetését, megfontolandó az USA mintájára egyfajta tanácsadó szervezet kialakítása.

Indoklás: Kétségtelen, hogy az információfúziós funkció – vagyis a különböző szervezetek által gyűjtött adatok összesítése, rendszerezése és értékelése – kiemelten fontos. Ugyanakkor semmi nem indokolja, hogy e feladatot ellátó szervezet titkosszolgálati jogállással rendelkezzen. Az információfúzió ugyanis elsősorban koordinációs, elemző és támogató tevékenység, amely nem igényli a titkos eszközök és módszerek önálló alkalmazását. Jogállásának felülvizsgálata és átalakítása erősítené az átláthatóságot, valamint világosabban elválasztaná a tényleges titkosszolgálati tevékenységet a támogató funkcióktól.

- 4) *Indokoltnak tartom olyan intézményi megoldások kialakítását, amelyek a mainál hatékonyabban függetlenítik a titkosszolgálatok működésének szervezeti kereteit a mindenkori végrehajtó hatalomtól.* Különösen fontosnak vélem, hogy a külső engedélyhez kötött eszközök engedélyezése teljes mértékben kikerüljön a végrehajtó hatalom kizárólagos ellenőrzése alól, és egy olyan testülethez kerüljön, amelyben a különböző hatalmi ágak kiegyensúlyozott képviselete biztosított.

Indoklás: Az értekezés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése a közösség érdekeinek védelmében és végső soron a társadalmi hasznosság megteremtésében ragadható meg. Mivel működésük titkos és erős felhatalmazással jár, a társadalmi bizalom csak akkor maradhat fenn, ha a polgárok számára egyértelmű, hogy a szolgálatok valóban közérdeket szolgálnak, és nem válhatnak politikai befolyás eszközévé. Ez indokolja a szoros, több hatalmi ágot bevonó kontroll meglétét, amely nem öncél, hanem garancia arra, hogy a szolgálatok hosszú távon is a társadalom biztonságát és jólétét szolgálják. Amennyire lehetséges, és amennyiben ez nem gyengíti a műveleti eredményességet, e kontrollnak erősnek kell lennie, hogy a titkosszolgálatok működése bizonyosan összhangban maradjon társadalmi rendeltetésükkel.

- 5) *Ezzel párhuzamosan javaslom olyan szocializációs mechanizmusok kidolgozását, amelyek a szervezeti kultúrán belül tovább erősítik a demokratikus értékek szerepét, és intézményesen támogatják a titkosszolgálatok személyi állományának demokratikus elkötelezettségét.* Mindezt azonban olyan módon, hogy ez a műveleti eredményességet és a feladatvégrehajtást semmilyen módon ne veszélyeztesse.

Indoklás: Az értekezés megállapításai szerint a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése nem merül ki a biztonság megteremtésében, hanem szorosan összekapcsolódik a demokratikus berendezkedés fennmaradásával és a társadalom iránti hasznosság biztosításával. E szerep hitelessége nemcsak intézményi kontrollt, hanem olyan szervezeti

kultúrát is feltételez, amely a demokratikus értékeket a mindennapi működésben is érvényre juttatja. A személyi állomány szocializációja ebben kulcstényező: a demokratikus normákhoz való elköteleződés nem pusztán jogi szabályok betartásán, hanem belső meggyőződésen kell, hogy alapuljon. Ez biztosítja, hogy a szolgálatok működése hosszú távon is összhangban maradjon társadalmi rendeltetésükkel, és erősítse a polgárok bizalmát. Az intézményesített szocializációs mechanizmusok kialakítása ezért a kontroll külső eszközei mellett a belső működés demokratikus legitimációját is megerősíti.

- 6) *Javaslom a kutatás eredményeinek beépítését a releváns felsőoktatási képzések tananyagába, valamint a titkos információgyűjtéssel foglalkozó szervek képzési programjaiba.*

Indoklás: A titkosszolgálati és rendészeti terület dinamikusan változó kihívásokkal szembesül, ezért a legfrissebb tudományos eredmények átültetése a képzésbe kulcsfontosságú. Az új kutatási megállapítások felhasználása hozzájárul a szakemberek naprakész tudásához, erősíti a gyakorlati felkészültséget, valamint elősegíti a modern, bizonyítékokon alapuló megközelítések elterjedését az oktatásban és a mindennapi szakmai munkában.

7 A SZERZŐ TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓI

A Z generáció munkahelyválasztási preferenciái a nemzetbiztonság területén: A nemzetbiztonsági pálya iránti érdeklődés című online, kérdőíves kutatás 1.

Nemzetbiztonsági szemle (online) 13 :2 pp. 94-107., 14 p. (2025)

A new approach of defining of social purpose of secret intelligence services

National security review : periodical of the military national security service 2024 : 1 pp. 47-61. , 15 p. (2024)

Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel

In: Dobák, Imre; Resperger, István (szerk.) Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2023) 276 p. pp. 51-59. , 9 p.

A nemzetbiztonsági terület funkciói rendkívüli helyzetekben

In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Rendészet a rendkívüli helyzetekben : húsz éves a Szent László napi konferencia. Pécs, Magyarország : Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport (2021) 433 p. pp. 143-152. , 10 p.

Új generációk hatása a nemzetbiztonsági gondolkodásra

In: Ruzsonyi, Péter (szerk.) Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III. Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2,134 p. pp. 972-982.

A HUMINT reneszánsza (Regényi, Kund ; Drusza, Tamás)

In: Ruzsonyi, Péter (szerk.) Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III. Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2,134 p. pp. 1010-1020. ,

Jövőbeni kihívások a (polgári) nemzetbiztonsági elhárítás területén

In: Drusza, Tamás (szerk.) A magyar elhárítás fejlődése
Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó (2019) 238 p. pp. 211-238. , 28 p.

A nemzetbiztonsági szféra szerepe a szervezett bűnözéssel szembeni fellépésben

In: Baráth, Noémi Emőke; Mezei, József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével
Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály (2019) pp. 56-64. , 9 p.

Adalékok Redl ezredes esetéhez, avagy a Monarchia leghíresebb árulójának máig ható tanulságai

Nemzetbiztonsági szemle (online) Különszám pp. 36-45., 10 p. (2018)

A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében

Nemzetbiztonsági szemle (online) 3 pp. 77-88. , 11 p. (2017)

8 SZAKMAI TUDOMÁNYOS ÖNÉLETRAJZ

Drusza Tamás 1981-ben született Békéscsabán, itt végezte általános- és középiskolai tanulmányait. 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetemen okleveles közgazdász diplomát szerzett, vezetés-szervezés szakirányon. Diplomamunkájának témája a békéscsabai Réthy Pál Kórház informatikai stratégiájának elkészítése volt. Ugyanebben az évben szerezte meg

sportoktatói végzettségét is a Budai Sportoktató Akadémián. 2018 óta a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola PhD. hallgatója.

1999-ben kezdett dolgozni a családi vállalkozásban, ahol négy évig értékesítőként, két évig pedig ügyvezető igazgatóként tevékenykedett. Az egyetem elvégzését követően, 2007-től nemzetbiztonsági területen dolgozott különböző beosztásokban. 2015 őszén került a Nemzeti Közszerológati Egyetem Polgári Nemzetbiztonsági Tanszékére, oktatóként. Fő kutatási területe a titkosszerológatok és tevékenységük elméleti háttere, a humán erőforrásra alapozott információgyűjtés, a szerológatok szervezeti működésük sajátosságai, fejlesztésük lehetőségei, különös tekintettel az emberi erőforrás és a szervezeti kultúra kérdéseire.

Tudományos karrierje első nagy lépést egy 2013-ban a Belügyminisztérium által kiírt országos pályázaton elért II. helyezése jelentette, egy a rendészeti vezetőkiválasztásról írott tanulmánnyal. Az ezt követő bő évtizedben összesen 5 könyvfejezete (egy társszerzőként), 10 tudományos közleménye (kettő társszerzőként), illetve két egyéb tudományos írása jelent meg, valamint egy tudományos kötet szerkesztői feladatait látta el. Mindezek mellett számtalan tudományos konferencián vett részt szervezőként, előadóként. Tagja több szakmai tudományos szervezetnek. Több témavezetettje ért el helyezést vagy különdíjat OTDK megmérettetésen.

2018-óta a mohácsi csata független kutatója. Ennek kapcsán már több tanulmánya jelent meg a csata kutatás módszertanával, a mohácsi csatater topográfiájával, valamint a csata helyével és lefolyásával kapcsolatos új eredményeiről. 2020 óta a Mohács 500 Csata- és Hadszintérkutató Egyesület alelnöke. A csata kutatásával összefüggő eredményei mára megalapozzák egy következő doktori kutatás lehetőségét is.

A fentiekén túl 26 éve gyakorolja a Wing Tsun Kung-fut, jelenleg 5. mesterfokozattal rendelkezik. Több, mint két évtizede oktatója is e harcművészetnek, számos tanítványa ért már el mesterfokozatot.